

KLASTROVÉ INICIATIVY V PODMÍNKÁCH ROZŠIŘUJÍCÍ SE EVROPSKÉ UNIE

Jaroslav Kovárník

Ústav ekonomiky a managementu, Fakulta ekonomicko-správní, Univerzita Pardubice

Abstract: *The paper results from the brief characteristics of the enlargement of European Union. In relation to the fact that for the new planning period 2007 - 2013 is the basic objective based on the competitiveness of the European Union, the paper deals with the question how to use clusters and cluster initiatives as an instrument for the increase of the competitiveness as well.*

Key words: regional policy, cluster, cluster initiative, competitiveness, enlargement

1 Úvod

V roce 2004 došlo k doposud největšímu rozšíření Evropské unie, přistoupilo celkem 10 nových členů a počet členských států se zvýšil na 25. Pro příští plánovací období je jeden ze základních cílů Evropské unie formulován v rozhodnutí Evropské komise č. 0299 z 5. července 2005, a sice: „Evropa musí obnovit základ své konkurenceschopnosti, zvýšit svůj potenciál růstu a svoji produktivitu a posílit sociální soudržnost, a přitom klást důraz na znalosti, inovaci a optimalizaci lidského kapitálu. K dosažení těchto cílů musí Unie více zmobilizovat všechny vhodné zdroje na úrovni jednotlivých států i Společenstva – včetně politiky soudržnosti - ve třech rozměrech strategie (hospodářském, sociálním a environmentálním), aby se tak více využilo jejich součinnosti v obecném rámci udržitelného rozvoje“.

V souvislosti s touto skutečností se tento příspěvek zabývá klastry a klastrovými iniciativami jako jedním z možných nástrojů, jak lze relativně snadno a rychle zvýšit konkurenceschopnost daného regionu a implementovat inovace v podnikatelské sféře.

2 Proces rozšiřování Evropské Unie

Celý proces budování Evropské Unie začal již v roce 1957, kdy státy Beneluxu, Francie, Itálie a Německo založily Evropské společenství uhlí a oceli a EUROATOM. Dalšími členy těchto společenství se staly v roce 1973 Velká Británie, Irsko a Dánsko, v roce 1981 Řecko, v roce 1986 Španělsko a Portugalsko a v roce 1995 Rakousko, Švédsko a Finsko. Největší rozšíření v celé historii Evropské unie proběhlo v roce 2004, kdy se připojilo deset nových zemí, konkrétně Česká republika, Estonsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Polsko, Slovensko a Slovinsko. V současné době má Evropská unie 25 členů, ale od prvního ledna roku 2007 se připojí další dva členové – Bulharsko a Rumunsko.

Skutečností ovšem zůstává, že i tak je stále hodně zemí, které chtějí rozšířit řady Evropské unie a je nutné rozhodnout, zda další rozšiřování v tak krátkém čase po rozšíření v roce 2004 je vhodné či nikoliv. Je totiž zřejmé, že po tomto rozšíření jednak vzrostl počet nerozvinutých regionů kategorie NUTS II, které mají nárok na podporu z prostředků Cíle č. 1, a jednak se některé regiony, které byly v EU 15 nerozvinuté, staly rozvinutými a tím přestaly mít nárok na podporu z těchto zdrojů. Důvodem bylo to, že s ohledem na vyšší počet zaostávajících regionů klesla úroveň průměrného HDP, což je základní měřítko pro nárok na podporu z Cíle č. 1.

Faktem je také skutečnost, že země, které mají zájem o členství v Evropské unii, jsou zaostávající a jejich přítomnost ve Společenství by tedy opět snížila úroveň průměrného HDP

a zvýšila počet zaostávajících regionů. Tím pádem by byly prostředky Strukturálních fondů poskytovány pro ještě větší počet regionů a proces zvyšování konkurenceschopnosti by se tak zpomalil. Závěrem by tudíž mohlo být nejdříve zvýšit úroveň stávajících členských států a teprve poté pokračovat v dalším rozšiřování Evropské unie.

Na druhou stranu země, které se chtějí připojit k Evropské unii, mají často celou řadu problémů v různých oblastech, např. ekonomické, environmentální, průmyslové, problémy s inflací, nezaměstnaností, životní úrovní, sociální problémy apod. Tyto problémy mohou být velmi nebezpečné a členství v takovém nadnárodním společenství, jako je Evropská unie, může být tím pravým řešením na tyto problémy.

Můžeme shrnout, že proces rozšiřování Evropské unie je užitečný pro nové členské státy, ale ne pro stávající. Je velice komplikované určit ten pravý moment pro další rozšíření a v současné době se jedná spíše o politickou diskusi, ale při této diskusi je velice důležité mít na paměti všechny výše zmíněné argumenty a informace.

3 Klastry a klastrové iniciativy

V této části příspěvku by bylo vhodné nejprve uvést některé možné definice klastru, které lze nalézt v odborné literatuře a které nám ukazují různé pohledy na klastr podle různých představitelů regionální ekonomie.

Za klasika klastrové teorie je pokládán M. Porter, který ve své knize Konkurenční výhoda národů (1990) uvádí hypotézu, že vzájemně provázaná odvětví soustředěná geograficky na vymezeném území jsou hnací silou národního regionálního a místního rozvoje. Definiuje přitom klastr jako geografické soustředění vzájemně provázaných firem, specializovaných dodavatelů, poskytovatelů služeb, firem v příbuzných odvětvích a přidružených institucí jako jsou univerzity, agentury a obchodní asociace různých směrů, které soutěží, ale také spolupracují.

Klastry se dají chápat také jako obchodně-výrobní firmy a neobchodní organizace, pro které je členství v rámci skupiny významným prvkem konkurenceschopnosti každého člena, klastry svazují dohromady dodavatelsko-odběratelské vztahy nebo společné technologie nebo společní zákazníci a distribuční kanály nebo společné pracovní trhy a lidský kapitál [BERGMAN, FESSER 1999].

Jiná definice uvádí, že klastry lze vymezit jako geograficky soustředěná odvětví, která získávají svoji výkonnostní a konkurenční výhodu tím, že využívají umístění v určité lokalitě a všech faktorů, které s tím souvisí. V této definici je za konkurenční výhodu považována schopnost firmy (odvětví) působit na globálních trzích, přičemž odvětví je zde chápáno v užším slova smyslu specifickým druhem zboží či služeb. Geografickou soustředěností klastru se rozumí dosažitelná vzdálenost, tj. oblast, kam lze vycestovat v rámci jednoho pracovního dne [SKOKAN 2004].

Klastrové iniciativy představují formu organizovaného úsilí pro zvýšení růstu a konkurenceschopnosti klastrů v regionu, která zahrnuje firmy v klastru, zástupce veřejného sektoru (vlády), výzkumnou a vzdělávací komunitu a další spolupracující instituce. Klastrové iniciativy se stávají nejdůležitější složkou v procesu zvyšování růstu a konkurenceschopnosti klastru [SÖLVELL ET AL. 2003].

3.1 Přínosy klastru

Klastr jako jeden z prostředků zvyšování konkurenceschopnosti daného regionu přináší pochopitelně pozitivní efekty nejen pro jednotlivé podniky a instituce do klastru zapojené, ale i pro klastr samotný. Těchto pozitivních efektů můžeme rozeznat celou řadu. Základní členění těchto efektů lze zobrazit následovně jako přínosy v oblasti:

- plánování, organizování a řízení projektů,
- výroby,
- řízení lidských zdrojů,
- financí,
- logistiky,
- marketingu a prodeje,
- výzkumu a vývoje apod.

Jak je z uvedeného přehledu patrné, jak podnik, tak klastr jako takový může z efektivní spolupráce vytěžit spoustu přínosů, ovšem celý proces je velmi rizikový. Důležitá je zde hlavně vzájemná důvěra jednotlivých členů klastru, kteří jsou schopni nejen přijímat výsledky a kapacity ostatních členů, ale jsou ochotni i poskytnout své vlastní výsledky a kapacity pro ně. Aby tento proces fungoval, je nutné, aby členové klastru byli svým způsobem rozhodnutí jít stejným směrem, opustit individuální myšlení a vytváření individuálních výsledků, ale začít myslet v rámci celého klastru a budovat výsledky klastru, protože prostřednictvím kvalitních celkových výsledků budou dosahovat kvalitních výsledků i jednotliví členové. Ovšem tato vzájemná důvěra je především v České republice pravděpodobně klíčový problém, neboť zdejší podnikatelské prostředí je maximálně tvrdé a s množstvím podvodů, korupcí a tunelování nabyla většina podnikatelů dojem, že přílišná důvěra se nevyplácí. Ovšem to není přístup, který by mohl zvyšovat konkurenceschopnost klastru a potažmo i celého daného regionu. Vysoce funkční klastr pak je přínosem nejen pro podniky samotné, ale zvyšuje i rozvoj celého regionu, ve kterém se nachází, a pomáhá budovat hospodářství založené na znalostech a inovacích.

3.2 Charakteristika klastrové iniciativy

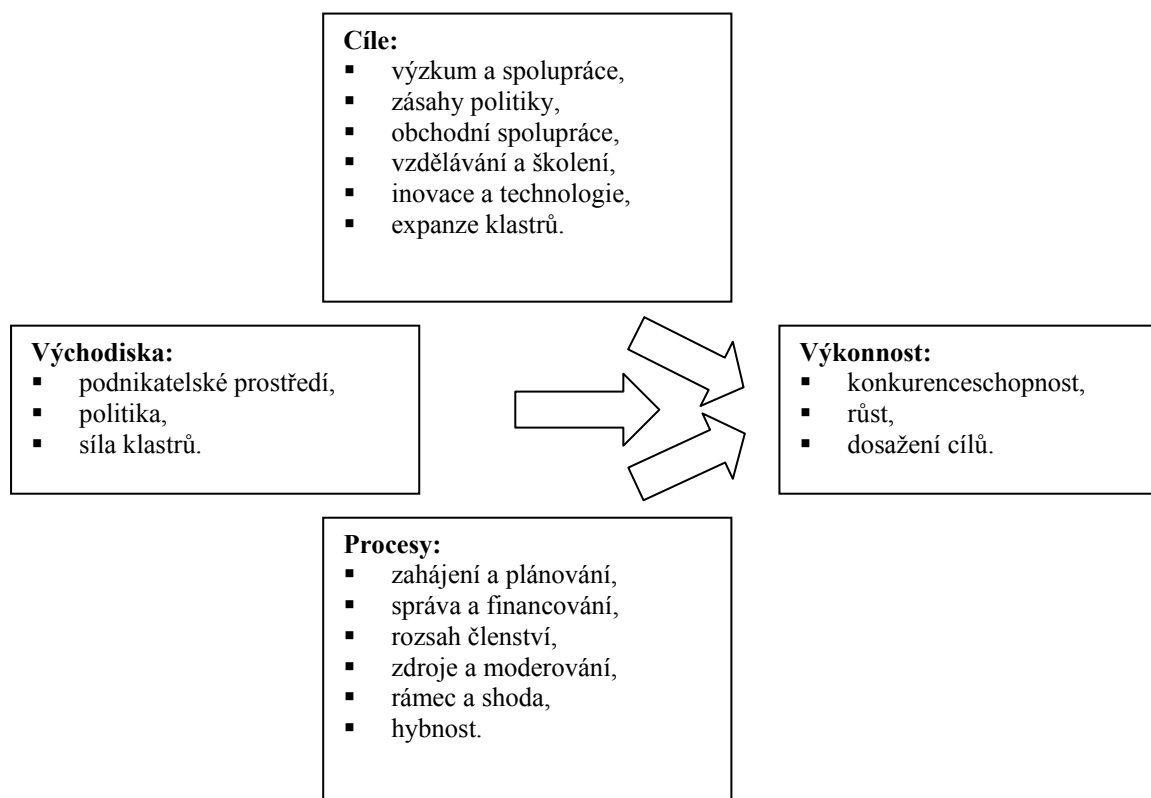
V knize autorů Sölvella, Lindquista a Ketelse (2003) můžeme nalézt celou řadu charakteristických znaků klastrových iniciativ. Jedná se např. o:

- každá klastrová iniciativa je unikátní,
- klastrové iniciativy se objevují nejen ve vyspělých, ale také v rozvojových nebo tranzitivních ekonomikách, a jsou zaměřeny zejména na technicky náročné oblasti, jako jsou informační technologie, lékařské přístroje, výrobní technologie, biotechnologie, automobilový průmysl,
- většina klastrových iniciativ se nachází v takovém národním prostředí, kde věda a podpora inovací jsou důležitou součástí vládní politiky a kde má místní správa důležité postavení,
- klastrové iniciativy se většinou týkají klastrů národního významu a téměř vždy regionálních klastrů,
- cíle klastrových iniciativ se velmi různí, některé cíle má většina iniciativ, zatímco jiné pouze několik málo z nich,
- klastrové iniciativy bývají iniciovány vládou (32 %), průmyslem (27 %) nebo současně oběma (35 %),
- financování klastrových iniciativ zajišťuje většinou vláda (54 %), průmysl (18 %) nebo současně oba (25 %),
- firmy mají největší vliv na řízení klastrových iniciativ,
- klastrové iniciativy se soustřeďují na malou geografickou oblast (50 % jejich členů bývá vzdálených do hodiny jízdy),
- téměř všechny klastrové iniciativy (89 %) mají přiděleného moderátora (facilitátora) a mnoho z nich má svou vlastní instituci,
- mnoho (78 %) klastrových iniciativ vytváří rámec společných idejí o tom, proč je klastrová iniciativa výhodná a jak by měla fungovat, přičemž tento rámec je obvykle (87 %) založen na hodnocení silných stránek klastru,

- klastrové iniciativy mají (84 %) explicitně formulovanou vizi, ale již méně (68 %) často mají též kvantifikované normy svých aktivit,
- 95 % klastrových iniciativ má více než 10 členů.

3.3 Model výkonnosti klastrových iniciativ (CIPM)

V knize autorů Sölvella, Lindquista a Ketelse (2003) je také formulován tento model výkonnosti klastrových iniciativ (the Cluster Initiative Performance Model – CIPM), který může být využit při analýze a hodnocení klastrových iniciativ. Model se skládá ze čtyř složek – tři hybné síly (sociální, ekonomická a politická východiska v rámci státu), cíle klastrové iniciativy a procesy vývoje klastrové iniciativy – tyto všechny složky ovlivňují výkonnost klastrové iniciativy. Grafické znázornění je na následujícím obrázku č. 1:

Obr. 1: Model výkonnosti klastrové iniciativy (CIPM)

Zdroj: SÖLVELL ET AL. (2003)

3.4 Charakteristika úspěšné klastrové iniciativy

Úspěšná klastrová iniciativa má také celou řadu charakteristických znaků, např.:

- 85 % klastrových iniciativ zvyšuje konkurenceschopnost klastru a 89 % pomáhá růstu klastru; 81 % všech iniciativ plní své cíle a pouze 4 % jsou zklamáním a nevedou k přílišným změnám,
- sociální, politická a ekonomická situace, v rámci které je klastrová iniciativa implementována, je důležitá pro její výkonnost; klíčovými faktory je důvěra firem ve vládní iniciativy a přítomnost subjektů, které ovlivňují rozhodnutí místních správ, přičemž oba tyto faktory mají vliv na kvalitní výkonnost klastrové iniciativy,
- klastrové iniciativy sloužící klastru národního a regionálního významu jsou více úspěšné,
- pro moderátora klastrové iniciativy je nejdůležitějším faktorem úspěchu mít širokou síť kontaktů, ale kvality moderátora jsou důležitější pro zvyšování konkurenceschopnosti než pro růst,
- klastrové iniciativy, které vytvoří jasně formulovaný rámec, založený na silných stránkách klastru, a vynaloží dostatek času na sdílení tohoto rámce se všemi členy, jsou více úspěšné ve zvyšování konkurenceschopnosti,
- klastrové iniciativy, které zklamaly, jsou často charakteristické slabou shodou, nedostatečným rámcem, nedostatečnou sítí u moderátora, nedostatkem na straně instituce a jejích účtů apod., přičemž tyto klastrové iniciativy jsou často spojeny s méně důležitými klastry,
- vládní politika a další faktory může ovlivňovat výkonnost klastrové iniciativy i nepřímo, a to tím, že působí na cíle dosahované klastrovou iniciativou.

4 Závěr

Příspěvek se zabývá problematikou rozšiřování Evropské unie. Největší rozšíření v celé historii nastalo v roce 2004, kdy přistoupilo deset nových států, včetně České republiky. Proces rozšiřování má mnoho pozitiv i negativ, ale důležitá je skutečnost, že pro nové plánovací období 2007 – 2013 je základním cílem EU zvýšit konkurenceschopnost a budovat ekonomii založenou na znalostech a inovacích.

Jednou z nejlepších cest, jak lze zvýšit konkurenceschopnost, je podporovat vznik klastrů a klastrových iniciativ, díky kterým může docházet k velmi rychlé implementaci inovací do praxe. Příspěvek se také zabývá stručnou charakteristikou klastrů a klastrových iniciativ.

Lze konstatovat, že klastrové iniciativy pomáhají budovat ekonomii založenou na znalostech a zvyšují konkurenceschopnost, ovšem zdroje Evropské unie nejsou neomezené. To znamená, dle mého názoru, že Evropská unie by měla nejdříve zvýšit konkurenceschopnost regionů stávajících členů a poté může pokračovat proces rozšiřování EU. Pokud tento proces bude pokračovat v blízké budoucnosti ve větší míře, průměrná úroveň HDP opět poklesne a zvyšování konkurenceschopnosti bude více komplikované, v některých regionech pravděpodobně i nemožné. Oproti tomuto faktu lze konstatovat, že pro potenciální členy EU znamená členství jedinečnou příležitost, jak zlepšit svoji životní úroveň a často ideální řešení na celou řadu problémů, se kterými se tyto země potýkají.

Literatura:

- [1] BERGMAN, E. M., FESSER, E. J. *Industrial and Regional Clusters: Concepts and Comparative Applications*, WVU Regional Research Institute, Virginia, 1999.
- [2] FESSER, E. J. *Industry Clusters and Development Policy Options*, 62. klub regionalistů, Bratislava, 2005.
- [3] PORTER, M. E. *The Competitive Advantage of Nations*, The Free Press, New York, 1990.
- [4] SKOKAN, K. *Konkurenceschopnost, inovace a klastry v regionálním rozvoji*, Repronis, Ostrava, 2004.
- [5] SÖLVELL, Ö., LINDQUIST, G., KETELS, Ch. *The Cluster Initiative Greenbook*, Stockholm: Bromma tryck AB, 2003.

Kontaktní adresa:

Ing. Jaroslav Kovárník
Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní
Ústav ekonomiky a managementu
Studentská 84
532 10 Pardubice
email: jaroslav.kovarnik@upce.cz
tel. č.: 466036175